

HOOFDSTUK 2.

Partijactivisme, met lede(n) ogen aanzien

Robin Devroe & Nicolas Van de Voorde

1. Inleiding

We vertrekken in dit hoofdstuk opnieuw van de centrale premisse dat politieke partijen een belangrijke rol spelen in het bestuur van onze West-Europese democratieën. De omvang van het partijlidmaatschap is een cruciale parameter om de kracht van een partij te meten. We kunnen ons afvragen of er, als gevolg van de dalende ledenaantallen, nog voldoende actieve leden zijn om de partijen draaiende te houden.¹ Partijen rekenen immers op hun leden om vele functies op lokaal, regionaal en nationaal niveau te vervullen.² Een daling van het aantal actieve leden kan aldus voor veel problemen zorgen binnen partijen.³

In dit hoofdstuk leggen we dan ook de focus op de kwaliteit van de leden. Politieke partijen moeten niet enkel bezorgd zijn over de omvang van hun ledenbestand, maar ook over de bereidheid van leden om actief deel te nemen aan activiteiten binnen en buiten de partij.⁴ Een partij zonder actieve leden is immers niet meer dan een leeg omhulsel en geniet dan ook weinig legitimiteit. Naast kiezers verschaffen ook leden legitimiteit aan partijen door het imago van brede maatschappelijke steun.⁵ Bovendien dragen actieve leden hun steentje bij in campagnetijden en dienen zij als mobiliserende factor bij verkiezingen.⁶

We analyseren de motieven en activiteiten van partijleden om zicht te krijgen op de meerwaarde van een ledenwerking voor partijen.⁷ Drie cruciale vragen zullen beantwoord worden: waarom worden mensen vandaag nog lid van een politieke partij? Eens aangesloten, wat doen ze dan? En wie zijn de actiefste leden? Op die manier bieden we een diepgaander perspectief op de stelling dat partijen in crisis verkeren. Aangezien we geen gegevens uit het verleden hebben, blijft onze analyse echter beperkt tot een foto van het heden. Het is dan ook niet onze ambitie om een evolutie over de tijd weer te geven.

2. Theoretisch kader

2.1 Welke motieven?

Het onderzoek naar lidmaatschapsmotieven is beperkt.⁸ In een idealistische benadering gaat men ervan uit dat mensen actief worden binnen een partij omdat ze op die manier iets willen doen voor de samenleving. In de literatuur wordt er echter van uitgegaan dat partijleden rationele actoren zijn en dat hun beslissing om al dan niet actief deel te nemen afhankelijk is van de uitkomst van een kosten-batenanalyse.⁹ Tot de kosten van participatie behoren dan onder meer de tijd die dit vraagt, tot de baten rekent men de invloed die men door te participeren kan uitoefenen op het besluitvormingsproces. Vanuit het perspectief van economische rationaliteit argumenteert Olsen dat de kost van het lidmaatschap, zelfs al is die zeer laag, niet opweegt tegen het persoonlijke voordeel dat het oplevert.¹⁰

Dit kunnen we vatten onder de noemer van de *paradox van participatie*,¹¹ die op zoek gaat naar een verklaring voor het feit dat bepaalde vormen van politieke participatie waaraan een hoge kost verbonden is, zoals partijactivisme, slechts een beperkt aantal individuen kunnen bekoren.¹² De stelling is dat rationele individuen die uit zijn op maximalisatie van hun eigenbelang niet zullen participeren in activiteiten die collectieve goederen produceren. Net omdat politieke partijen collectieve waarden verdedigen en vertegenwoordigen, met oog voor het algemeen belang, is er voor individuele partijleden weinig persoonlijk voordeel aan het lidmaatschap verbonden. Ze hebben aldus geen incentive om te participeren en kunnen freeriden op de inspanningen van anderen.¹³

Om het freeriderprobleem op te lossen kunnen partijen selectieve incentives geven aan partijleden. Dit slaat op het aanbieden van bepaalde (materiële of sociale) voordelen die enkel kunnen voortvloeien uit het partijlidmaatschap. Dat kan gelinkt worden aan het *general incentives* -model van Whiteley en Seyd.¹⁴ Volgens dit model kunnen mensen zeer uiteenlopende redenen hebben om lid te worden van een partij. Daarbij wijst men enerzijds op rationele motieven zoals de perceptie van de kosten en de baten, en anderzijds op alternatieve motivatieschema's, waarbij sociale normen of altruïstische ideeën aanzetten tot participatie.¹⁵

Clark en Wilsons onderscheid tussen ideologische, sociale en materiële motieven vormt de bekendste en meest gehanteerde typologie.¹⁶ De eerste categorie slaat op mensen die lid worden van een partij om het beleid van die partij te promoten of om de partij in

kwestie aan de macht te krijgen. Hierbij is er sprake van een overeenstemming tussen de visie van de leden met een bepaalde maatschappijvisie of het gevoerde beleid van de partij.¹⁷ De tweede categorie omvat mensen die lid worden vanwege sociale redenen, om bijvoorbeeld nieuwe mensen te leren kennen, of onder druk van familie en vrienden. Die leden hebben de wens ergens bij te horen (het wij-gevoel)¹⁸ en kunnen binnen de partij mensen ontmoeten en vriendschappen smeden.¹⁹ Partijen spelen daar gretig op in door bijvoorbeeld jaarlijks een familiedag te organiseren. De derde categorie gaat over mensen die lid worden van een partij vanwege de materiële voordelen die daarmee gepaard gaan.²⁰ Dat slaat onder meer op het uitbouwen van een politieke carrière, maar ook op benoemingen in de administratie en ruimer dienstbetoon. Koole en Voerman beklemtonen dat de drie categorieën van motieven (ideologische, sociale en materiële) ook in combinatie kunnen voorkomen.²¹ Zo kan iemand die lid is van bijvoorbeeld Open Vld sterk overtuigd zijn van het liberale gedachtegoed, maar tegelijk de behoefte hebben om vrienden te maken binnen de partij en de ambitie hebben om gemeenteraadslid te worden.

Wanneer we kijken naar het relatieve belang van die motieven, tonen Europese ledenbevragingen aan dat ideologische motieven voor veel partijleden belangrijk zijn geweest bij hun beslissing om tot de partij toe te treden.²² Eerder onderzoek bij Belgische partijleden komt tot dezelfde conclusie.²³ Scarrow wijst bovendien op het feit dat de grote collectieve identiteiten (brede sociale groepen zoals vakbonden) aan maatschappelijk belang inboeten, waardoor sociale motieven ook voor partijleden minder relevant worden.²⁴ Politieke voorkeuren worden bijvoorbeeld minder met de paplepel meegegeven. Het is bovendien duidelijk dat politieke partijen niet de enige organisaties zijn die aan de sociaalpsychologische behoeften van mensen kunnen voldoen. Er is een ruime waaier aan mogelijkheden voor mensen die zich sociaal willen engageren. Partijen ondervinden in dit opzicht (steeds meer) concurrentie van andere maatschappelijke organisaties en domineren niet langer het maatschappelijke leven.²⁵ Onderzoek wijst ook uit dat het aantal mensen dat zegt lid te worden vanwege materiële redenen beperkt is.²⁶ We mogen echter niet vergeten dat sociaal wenselijke antwoorden hierbij voor een vertekening kunnen zorgen.

Als de sociale en materiële motieven om lid te worden van een partij minder belangrijk worden, dan is het dus zeer waarschijnlijk dat ideologische motieven een grotere rol spelen. Dat leidt ons tot de volgende hypothese:

H1: Ideologische motieven zijn belangrijker dan sociale en materiële motieven.

2.2 Welke activiteiten?

Een tweede vraag die we in dit hoofdstuk willen beantwoorden, gaat over de activiteiten waaraan partijleden deelnemen. We stellen de vraag in welke mate leden actief zijn in een partij, en of we groepen van leden kunnen onderscheiden op basis van hun activiteitsgraad en het soort activiteiten waaraan ze deelnemen. Het is ook belangrijk om na te gaan of die verschillende groepen van partijleden gekenmerkt worden door een verschillend profiel. We proberen dus tot een typologie van partijactiviteiten en partijleden te komen.

De algemene teneur is vaak dat het overgrote deel van de partijleden weinig actief is. De mate waarin leden participeren kan bijvoorbeeld beoordeeld worden op basis van het gemiddelde aantal uren dat ze per maand aan partijactiviteiten besteden. Nationale en cross-nationale studies tonen aan dat partijleden steeds minder uren per maand aan activiteiten spenderen.²⁷

De sterkste daling wordt opgemeten bij tijdsintensieve activiteiten, zoals het bijwonen van vergaderingen.²⁸ Dat vertelt echter niet het hele verhaal. Partijen hebben immers de keuze tussen kapitaal- en arbeidsintensieve activiteiten. De algemene trend bij West-Europese partijen is dat ze steeds meer kiezen voor kapitaalintensieve activiteiten zoals het lanceren van commercials en advertenties, het opzetten van focusgroepen en het organiseren van opiniepolls.²⁹ Dat wil echter niet zeggen dat partijen de participatie en inbreng van hun leden niet (meer) nodig hebben, aangezien partijen ook nog steeds mankracht nodig hebben om bijvoorbeeld campagne te voeren.

Een tweede vaststelling is dat het strikte onderscheid tussen actieve en passieve leden niet meer van toepassing is. In hun onderzoek naar partijlidmaatschap plaatsen Seyd en Whiteley kanttekeningen bij zo'n dichotomie.³⁰ Ze stellen dat partijlidmaatschap een dynamisch gebeuren is, waarbij leden op verschillende momenten een verschillende mate van activiteit vertonen. De electorale cyclus (verkiezingscampagnes zijn piekmomenten) en de levenscyclus (dertigers en veertigers hebben het veelal te druk met professionele en familiale activiteiten) spelen hierbij een belangrijke rol. In plaats van actieve en passieve leden te onderscheiden, zou dus beter geopteerd worden voor een continuüm van leden gaande van niet-actieve tot zeer actieve leden.

Patrick Vander Weyden en Koen Abts werken in hun onderzoek naar de participatie van sp.a-leden verder op dit continuüm en onderscheiden vier types van leden: papieren, passieve, steunende en actieve leden.³¹ De papieren leden zijn amper betrokken bij de partijwerking: hun participatie beperkt zich tot het betalen van hun lidgeld. Zij

proberen anderen niet te overtuigen van partijstandpunten of van het nut van een stem voor de partij. De passieve leden volgen de partij aandachtiger in de media en wonen af en toe een afdelingsvergadering of debat bij, maar zijn vrij passief op het vlak van het verspreiden van verkiezingsdrukwerk en overtuigen anderen niet om voor de partij te stemmen of lid te worden. De steunende leden doen dit wel en zijn heel actief in het overtuigen van anderen om voor de partij te stemmen. De actieve leden zijn op elk vlak actief en lijken letterlijk alles te doen.

Samengevat kunnen we in de literatuur en in de empirie een dalende trend vaststellen inzake partij-activisme.³² Bovendien kiezen partijen vaker voor kapitaalintensieve activiteiten, waarbij de inbreng van leden minder belangrijk is. Onder invloed van die evoluties verwachten we dan ook bij de Vlaamse partijleden weinig activisme. Dit leidt ons tot de volgende hypothese:

H2: Het merendeel van de leden neemt weinig deel aan partijactiviteiten.

2.3 Hoe kunnen we dit verklaren?

Tot slot proberen we een antwoord te bieden op de vraag waarom partijleden deelnemen aan partijactiviteiten. Hierbij grijpen we terug naar vier theorieën: de *general incentives*-, *instrumental motivation*-, *civic voluntarism*- en *cognitive engagement*-theorie. Die theorieën werden oorspronkelijk opgesteld als verklaring voor politieke participatie. Wij lenen die theorieën en trachten ze toe te passen op partijactivisme.

De *general incentives*-theorie stelt dat individuen deelnemen aan politiek in reactie op verschillende stimuli. Deze theorie gaat er aldus van uit dat de redenen waarom mensen lid worden hun activiteitsgraad zullen sturen (zie 2.1). Incentives zijn in dit opzicht belangrijk: partijleden zullen actief deelnemen als ze voldoende geprikkeld worden vanuit een bepaalde motivatie.

Scarrow stelt dat de actiefste partijleden getrokken worden uit het meest ideologisch gemotiveerde segment van leden.³³ Dat vinden we ook terug in het onderzoek van den Ridder naar Nederlandse partijleden en van Vander Weyden en Abts naar de motivatieprofielen van de sp.a-leden. Vooral actieve leden en mandatarissen geven ideologische of inhoudelijke redenen aan om hun lidmaatschap te rechtvaardigen.³⁴ Seyd en Whiteley verwachten dan weer dat ideologische motivatie leidt tot losse ledenverbanden en leden die niet echt actief zijn binnen de partij. Zij voorspellen dan ook dat een

kwantitatieve daling van het lidmaatschap gepaard gaat met een kwalitatieve shift, waardoor partijen steeds minder een beroep op hun leden kunnen doen.³⁵ Vermits er uiteenlopende meningen over het verband tussen ideologische motivatie en de mate van activiteit bestaan formuleren we twee rivaliserende hypothesen:

H3a: Ideologisch gemotiveerden zullen vaker deelnemen aan partijactiviteiten.

H3b: Ideologisch gemotiveerden zullen minder vaak deelnemen aan partijactiviteiten.

Hoewel de term ‘*instrumental motivation*’ anders doet vermoeden, zegt deze theorie niet zozeer iets over het soort motief om actief deel te nemen, maar wel over het effect van die participatie. Deze theorie stelt dat de gepercipieerde invloed van partijleden een belangrijke verklarende factor voor participatie is. Vanuit die optiek zullen leden actief participeren wanneer ze het gevoel hebben dat ze impact hebben op een beslissing. We nemen dit mee in ons verklarende model door de effectieve en wenselijke gepercipieerde invloed van partijleden op de besluitvorming binnen de partij als variabele toe te voegen. De bijbehorende hypothese luidt als volgt:

H3c: Leden zullen vaker deelnemen aan partijactiviteiten als ze vermoeden dat ze veel invloed hebben.

Een belangrijke vraag is ook of de sociale achtergrond van actieve en minder actieve leden verschilt. De meeste onderzoeken bevestigen dit en wijzen op een samenhang tussen sociale-achtergrondvariabelen en politieke participatie.³⁶ Voortbouwend op het idee van de participatie-elite kunnen we dan ook verwachten dat mannelijke, oudere en hoogopgeleide partijleden actiever zullen zijn.

H3d: Mannelijke en oudere leden, met een hogere opleiding en sociale status, zullen vaker deelnemen aan partijactiviteiten.

Dat kan gelinkt worden aan het *civic voluntarism*-perspectief, dat stelt dat participatie grotendeels bepaald wordt door de motivatie en de bronnen waarover een individu beschikt.³⁷ Burgers die participeren zijn gemotiveerd om dat te doen en beschikken over de nodige hulpbronnen, zoals intellectuele vermogens, tijd en financiële middelen. Sommige burgers beschikken over meer hulpbronnen dan andere, en hebben daarom een streepje voor wat betreft participatie. Vooral kennis, gemeten als opleiding of ervaring in een belangrijke functie, stimuleert participatie. Naast de traditionele socio-demografische variabelen als leeftijd (in jaren), geslacht en opleidingsniveau (hoger of

universitair diploma) nemen we een vooraanstaand beroep (kaderfunctie, zelfstandig of vrij beroep) mee in ons verklarende model. Ook het aantal jaren dat een persoon lid is, wat gezien kan worden als een indicator voor politieke ervaring, wordt meegenomen in ons model.

Whiteley en collega's vullen de ideeën van de *civic voluntarism*-theorie verder aan in het *cognitive engagement*-model.³⁸ Die theorie zegt dat de politieke participatie van een individu gestimuleerd wordt door het vermogen en de bereidwilligheid om informatie over politiek te verwerken en te begrijpen.³⁹ In dit model verklaren factoren zoals politieke kennis, politieke belangstelling en de algemene betrokkenheid bij het politieke proces de mate van participatie.⁴⁰ Het opleidingsniveau komt ook in dit model naar voren. In tegenstelling tot bij het *civic voluntarism*-model geldt dat hier niet als een bron, maar wel als een indicator van het vermogen van het individu om de politieke wereld te begrijpen. Deze theorie verwacht dat vooral de mate van engagement de politieke participatie verklaart. Personen met veel politieke belangstelling, gemeten op een schaal van 0 tot en met 10, zijn geneigd actiever te zijn.

H3e: Leden met meer politieke interesse zullen vaker deelnemen aan partijactiviteiten.

3. Empirische analyses

In dit deel bespreken we achtereenvolgens de motieven van de Vlaamse partijleden om lid te worden van een partij (H1) en de mogelijke activiteiten waar leden aan deelnemen (H2) aan de hand van een beschrijvende analyse en van een factoranalyse. In het laatste deel pogen we dat partijactivisme te verklaren (H3a-e) op basis van de vier theoretische modellen door middel van een logistische regressie.

3.1 Lidmaatschapsmotieven

Negen stellingen werden aan de Vlaamse partijleden voorgelegd met de vraag hoe sterk die meespeelden in hun keuze om lid van hun partij te worden. In tegenstelling tot eerder onderzoek hadden respondenten hier de mogelijkheid om verschillende motieven aan te duiden en bij elk motief een graad van belangrijkheid aan te geven.⁴¹ Die stellingen moesten beoordeeld worden op een schaal van 1 tot 4, gaande van helemaal niet (1), niet echt (2), enigszins (3), tot sterk meespelend (4).

We maken gebruik van een factoranalyse om alle motivaties statistisch te categoriseren, zodat daar doorheen het boek kan op worden voortgebouwd. Indien respondenten vaak op een gelijkaardige manier antwoorden op een aantal stellingen, gaat men ervan uit dat die variabelen peilen naar een bovenliggend concept (ook wel factor genoemd). Dat latente concept wordt niet rechtstreeks gemeten in de survey maar onrechtstreeks samengesteld op basis van verschillende manifest gestelde vragen. Tabel 2.1 toont zowel de resultaten van de factoranalyse als de relatieve frequentie van elke vraag.⁴² Elke factorlading kan een waarde tussen -1 en 1 aannemen: hoe dichter bij een van de uitersten, hoe sterker die vraag samenhangt met de overkoepelende categorie, in dit geval het type lidmaatschapsmotief. Merk op dat we bij de factoranalyses de gegevens nog niet opsplitsen per politieke partij. De factoren die daaruit voortvloeien vormen een basis voor het verdere verloop van het boek en de totstandkoming ervan verdient voldoende aandacht. Pas daarna vergelijken we de activiteitsgraad tussen partijen en nemen we alle partijen mee in het verklarende model.

De deductieve typologie van lidmaatschapsmotieven,⁴³ opgesplitst tussen ideologische, sociale en materiële motieven, strookt duidelijk niet met de manier waarop partijleden hebben geantwoord. De resultaten geven ons een ander beeld dan theoretisch verwacht. De *ideologische* incentives bestaan uit programmatorische en idealistische overwegingen. Onverwacht horen hier ook leden bij die op eigen initiatief lid werden (niet op vraag van vrienden of familie).⁴⁴ Hoewel dit niet onlogisch klinkt, is het wel opvallend dat lid worden op eigen initiatief hoger laadt op de factor ideologische motieven (.629) dan dat het omgekeerd laadt op de sociale motieven (-.342).

Het antwoordpatroon van de andere vragen ligt echter niet in lijn met de theoretische verwachtingen. We hadden verwacht dat het onderhouden van goede contacten met politici of partijpolitieke bijstand in de vorm van raad en hulp een materiële strategie is. Die instrumentele ratio strookt blijkbaar niet met de werkelijkheid. Het lijkt erop dat respondenten die stellingen ook sociaal interpreteerden. Dat kan immers wijzen op een goede, behulpzame sfeer binnen de partij. We dopen die factor derhalve als *sociale en ondersteuningsmotieven* vermits banden aanhalen met politici breder is dan het theoretische materiële motief. Het typische *carrière*motief, lid worden in de hoop om zelf een politieke of publieke functie uit te oefenen, en pure gewoonte laadden niet op een factor en werden uit de analyse gehouden.

Tabel 2.1 toont aan dat ideologie de belangrijkste reden is om zich aan te sluiten bij een politieke partij. Bijna 84 procent gaf aan dat het sociaaleconomische programma van de partij enigszins of sterk meespeelde in de beslissing om lid te worden. Meer dan 70 procent sloot

zich aan uit puur idealisme. De vraag of vrienden en familie oproepen tot lidmaatschap is dan weer relatief onbelangrijk. Sociale incentives zoals de sfeer binnen de partij (vraag 4) en de activiteiten (vraag 5) leiden veel minder tot toetreding. De ondersteuningsmotieven, die vervat zitten in dezelfde factor, namelijk leden die voornamelijk op zoek zijn naar hulp of contacten (vraag 6 en 7), speelden gemiddeld bij nog geen kwart van de leden sterk mee. De vriendschappelijke sfeer is van de sociale motieven de meest gewichtige, in 45 procent van de gevallen gaf de respondent aan dat dit enigszins of sterk meespeelde. Al moeten we dat meteen nuanceren aangezien slechts 14 procent aangaf dat dit sterk meespeelde. Het carrièremotief is bij 21 procent een doorslaggevende factor. Gewoonte, tot slot, is bij 33 procent van de respondenten de aanleiding geweest om lid te worden.

Tabel 2.1: Frequentie en factorladingen voor 9 stellingen⁴⁵ rond partijlidmaatschapsmotieven (N = 3285)

Stelling lidmaatschapsmotief	% enigszins/sterk meegespeeld	Ideologisch motief	Sociaal en ondersteuningsmotief
1. Sociaaleconomisch programma	84%	,713	,149
2. Uit idealisme	70%	,731	,173
3. Vraag vrienden of familie	27%	,629	-,342
4. Goede, vriendschappelijke sfeer	45%	,136	,769
5. Interessante activiteiten	26%	,138	,747
6. Hulp en raad	30%	,072	,772
7. Goede contacten met politici	18%	-,279	,643
8. Job of een mandaat kunnen bekleden	21%	–	–
9. Gewoonte	33%	–	–

Kortom, deze factoranalyse leert ons dat ideologische motieven nog steeds de grootste aantrekkingskracht hebben naar (toekomstige) leden, en dat die vaker op eigen initiatief de stap zetten. De resultaten bieden duidelijk ondersteuning voor hypothese 1. Partijen hoeven in dit opzicht eigenlijk geen specifieke strategie te ontwikkelen om leden aan te trekken. Zolang ze blijven inzetten op hun ideologische onderbouw zullen de geïnteresseerden hun weg vinden. Opgelet, ideologische frustratie is ook een reden om de partij te verlaten (zie hoofdstuk 3). De andere incentives zijn slechts van ondergeschikt belang.

Hoewel het relatieve belang van de verschillende categorieën strookt met eerder onderzoek, zijn enkele nuances noodzakelijk. Deze analyse doet uitschijnen dat ideologie het

enige pad naar partijlidmaatschap is, en dat, als partijen nieuwe leden willen aanboren, ze vooral daarop moeten inzetten. We betwijfelen niet dat idealisme een rol speelt bij de keuze om al dan niet lid te worden. Wellicht is dat tevens de meest doorslaggevende incentive. Het enorme overwicht van deze incentive doet ons wel vermoeden dat met sociale wenselijkheid rekening gehouden moet worden. Leden kunnen terughoudender antwoorden op, in hun ogen, minder sociaal aanvaarde redenen om zich politiek te engageren. Dat zou kunnen leiden tot een overrapportering van ideologische motieven. Zoals eerder vermeld, proberen we dat op te vangen met de vraagstelling door respondenten verschillende motieven te laten kiezen, in plaats van slechts één keuze toe te laten, en daar een belang aan toe te kennen. Tot slot is het niet omdat lidmaatschap oorspronkelijk ideologisch geïnspireerd was, dat leden om dezelfde reden hun lidkaart verlengen. Het is mogelijk dat een specifiek standpunt, issue of partijprogramma de trigger was terwijl positieve sfeer en een netwerk van kennissen of vrienden sterker doorwegen bij de hernieuwing van het lidmaatschap.

3.2 Partijactiviteiten

De survey legde de partijleden een lijst van activiteiten voor waarvan ze hun deelname moesten inschatten op een schaal van nooit (1), ooit al eens (2), een aantal keren (3) tot meestal of altijd (4). Opnieuw categoriseren we eerst de verschillende partijactiviteiten door middel van een factoranalyse, om later de categorieën te bespreken.

De drie latente constructen in Tabel 2.2 zijn, in tegenstelling tot die van de lidmaatschapsmotieven, intuïtief en eenvoudig verstaanbaar.⁴⁶ Leden kunnen meedraaien tijdens de campagne, binnen de partij de eigen leiders verkiezen of zelf de handschoenen opnemen en op lokaal vlak het beleid proberen vorm te geven. Die drie partijactiviteiten vallen samen met de functies van partijleden die in de literatuur besproken werden: functies ten aanzien van de bevolking, de partij en het beleid. De campagneactiviteiten, functies ten aanzien van de bevolking, zijn gericht op het direct of indirect overtuigen van de kiezer. Selectieactiviteiten leunen dicht aan bij de interne partijfuncties, namelijk het verkiezen van de partijvoorzitter en de kandidaten. De laatste groep duidt op de rol van leden in de beleidsvorming of beleidsvoorbereiding. Ze kunnen zich kandidaat stellen voor een interne functie, vergaderingen voorbereiden of organiseren en er het woord nemen.

Tabel 2.2 toont aan dat leden het vaakst deelnemen aan campagneactiviteiten. Ongeveer de helft van de bevroegde leden geeft aan op regelmatige basis (een aantal keren of meestal) actief deel te nemen aan verkiezingscampagnes, zij het door anderen te overtui-

gen (58 procent), folders uit te delen (44 procent) of affiches op te hangen (56 procent). De afstand ten opzichte van andere activiteiten is echter groot. Enkel een stem uitbrengen bij de nationale partijvoorzittersverkiezingen is bij iets meer dan een derde van de leden ingeburgerd. De andere vijf activiteiten kunnen gemiddeld nog geen 20 procent van het ledenbestand bekoren. De pessimistische signalen uit de literatuur en uit verschillende andere landen worden met deze gegevens bevestigd.⁴⁷ Ondanks onze ruime opvatting van partijactiviteit (een aantal keren of meestal deelnemen zou de effectief bestede tijd immers kunnen overschatten) is het Vlaamse partijlid over het algemeen weinig actief. Het lidmaatschap is met andere woorden grotendeels passief, met uitzondering van verkiezingsperiodes, wanneer het partijleven plotseling wakker wordt. De resultaten wijzen op steun voor hypothese 2. Meer inspraak, voornamelijk bij de selectieactiviteiten, wordt vaak aangehaald als remedie voor de partijcrisis. Deze resultaten tonen alvast aan dat het enthousiasme van de leden zelf niet bijster hoog is. Enkel bij de rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter is meer activisme te bespeuren.

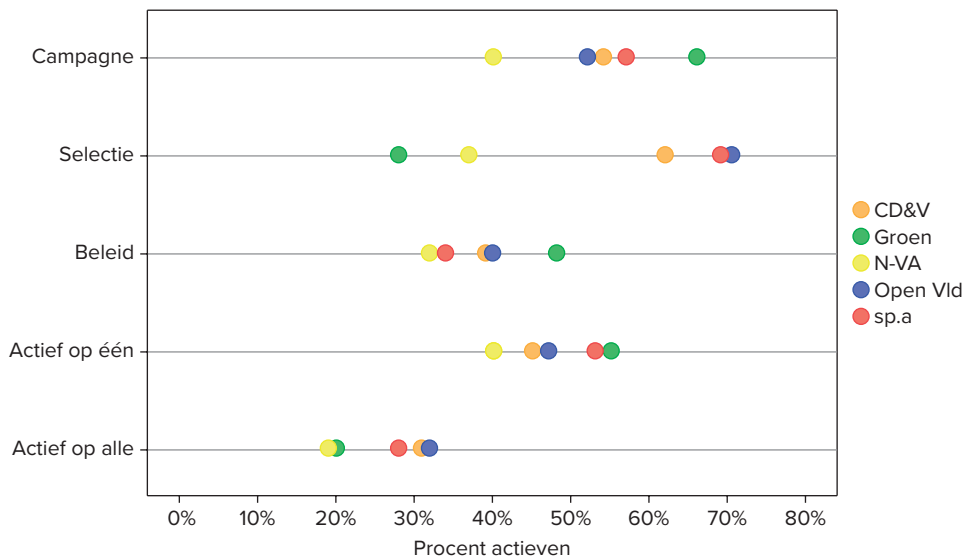
Tabel 2.2: Frequentie en factorladingen voor 9 stellingen⁴⁸ rond partijactiviteiten (N = 3314)

Stelling partijactiviteit	% regelmatige deelname	Beleids-activiteiten	Selectie-activiteiten	Campagne-activiteiten
1. Interne partijbijeenkomsten voorbereiden en organiseren	17%	,917	,019	-,035
2. Het woord nemen op een lokale partijvergadering	28%	,839	-,064	,134
3. Zich kandidaat stellen voor een functie of mandaat binnen de partij	13%	,823	,102	-,002
4. Stem uitbrengen bij de verkiezing van de nationale partijvoorzitter	36%	-,101	,935	,014
5. Stemmen over de samenstelling van regionale of nationale kandidatenlijsten	24%	,188	,772	,024
6. Bijwonen nationaal partijcongres	18%	–	–	–
7. Een verkiezingsaffiche voor het raam hangen	56%	-,151	,023	,963
8. Verkiezingsfolders van de partij of van individuele kandidaten verspreiden	44%	,138	,081	,746
9. Anderen overhalen om voor de partij te stemmen	58%	,167	-,039	,591

Dankzij de factoranalyse kunnen we alle partijleden als actief of passief labelen binnen elke categorie. Indien iemand bovengemiddeld scoort op de factor beleidsactiviteit wordt die als actief geïnterpreteerd. Diegenen die onder het gemiddelde van de factor scoren worden als passief aanzien.

Figuur 2.1 toont het percentage actieve leden binnen elke categorie, het percentage dat op minstens één van de drie types als actief wordt bestempeld en de actiefste leden die op de drie dimensies actief zijn, opgedeeld per partij. Opnieuw wordt partijactivisme zeer breed geïnterpreteerd. De frequenties uit Tabel 2.3 mogen echter niet op dezelfde manier opgevat worden als de percentages die vaak of meestal deelnemen in Tabel 2.2. De indeling actief/niet-actief wordt berekend per factor waardoor vergelijken tussen factoren onmogelijk is. We zoeken met andere woorden geforceerd naar de actiefste groep binnen een type activiteit, ook al is die groep in het algemeen passief. De omschakeling naar een dichotome interpretatie laat ons toe activisme te verklaren in het volgende deel van het hoofdstuk. In de andere hoofdstukken zal dezelfde methode gehanteerd worden.

Figuur 2.1: Percentage van het aantal actieve leden per partijactiviteit opgedeeld naar partij (N = 3605)

We zien dat Groen de actiefste partijleden heeft, die vaak deelnemen aan campagne- of beleidsactiviteiten. Groen-leden lijken wel passiever te zijn in het selectieproces. Dit

is echter te verklaren door het feit dat de partijvoorzitter verkozen wordt tijdens een congres, waar relatief weinig leden aanwezig kunnen zijn (zie hoofdstuk 7). Aan de andere kant van het spectrum vinden we de N-VA-leden, die op ieder activiteitsdomein het minst actief zijn. Dit vertaalt zich in het laagste percentage van intensieve participatie: slechts 19 procent van de N-VA-leden is actief op de drie domeinen. De leden van de drie traditionele partijen zijn het actiefst bij de interne partijactiviteiten terwijl ze op de andere activiteiten eerder gemiddeld scoren. Opvallend is dat Open Vld, sp.a en CD&V procentueel het grootste aantal intensieve leden hebben. Dat kan wijzen op een relatief beperkte groep die altijd participeert. Globaal genomen blijft het opvallend dat slechts één op vier leden bovengemiddeld actief is op de drie domeinen, terwijl een grote meerderheid (76 procent) enkel sporadisch actief is. Daarvan kan zelfs 28 procent als volledig passief bestempeld worden.

Het is dus bijzonder somber gesteld met de ledenparticipatie. Bovendien bevestigen de resultaten de idee dat partijactivisme meer is dan een actief-passiefopdeling. Deelname is dynamisch: leden die actief zijn op één domein participeren niet altijd aan alle activiteiten. Daarnaast wijst de populariteit van campagneactiviteiten in de richting van periodiek activisme: het laait synchroon met de electorale cyclus op en is het meest uitgesproken net voor of net na verkiezingen. Toch correleert het trio factoren onderling. Het verband tussen de campagneactiviteiten en de beleidsactiviteiten is met voorsprong het grootst (Spearman Rho = ,455, $p = .00$), wat betekent dat beleidsactieven ook vaak deelnemen aan verkiezingscampagnes. De onderlinge correlaties tonen vooral aan dat de eerste stappen naar participatie het belangrijkste zijn, daarna neemt de kans toe dat leden de smaak te pakken krijgen en op andere domeinen mee op de boot springen.

4. Op zoek naar een verklarend model voor partijparticipatie

Tot slot proberen we te verklaren waarom leden deelnemen aan de verschillende partijactiviteiten op basis van vier theoretische modellen, zoals uiteengezet in 2.3. Tabel 2.4 geeft de resultaten van het verklarende logistische regressiemodel weer in de vorm van odds ratio's. De odds ratio's geven de verhouding weer tussen de kans dat leden al dan niet participeren bij toename in de onafhankelijke variabele. Een ratio hoger dan 1 duidt op een positief verband: de kans op deelname is hoger dan de kans op niet-deelname, wat betekent dat de onafhankelijke variabele tot meer participatie leidt. Een ratio lager dan 1 impliceert een negatief effect: de kans op niet-deelname is groter en impliceert dat de onafhankelijke variabele tot minder activisme leidt. Uit onderstaande tabel kunnen

we bijvoorbeeld afleiden dat de kans dat vrouwen deelnemen aan campagneactiviteiten 1,466 keer groter is dan de kans dat mannen dat doen. Voor vrouwen is het dus 46 procent waarschijnlijker dat ze deelnemen. De interpretatie is telkens afhankelijk van de meetschaal van de onafhankelijke variabele.

Tabel 2.4: Odds ratio's van het logistische regressiemodel voor vier types partijactiviteiten (N = 2610)

Theorie	Variabele	Campagne activiteiten	Selectie activiteiten	Beleids activiteiten	Intensieve participatie
<i>General incentives</i>	Ideologisch motief	1,286***	1,313***	1,472***	1,434***
<i>Instrumental motivation</i>	Werkelijke invloed	,966	1,010	,967	,918*
	Wenselijke invloed	1,051	1,046	1,160***	1,110*
<i>Civic voluntarism</i>	Hoger onderwijs	,916	1,075	1,329**	1,089
	Geslacht (Vrouw)	1,466***	1,018	,946	,970
	Leeftijd	,987***	1,001	,984***	,991*
	Aantal jaren lid	1,040***	1,061***	1,025***	1,042***
	Beroep	1,187	1,070	1,336**	1,399**
<i>Cognitive engagement</i>	Politieke belangstelling	1,257***	1,200***	1,288***	1,321***
Controle (ref = N-VA)	sp.a	1,569**	2,499***	,929	1,103
	Groen	3,227***	,667***	2,047***	1,341*
	CD&V	1,722***	2,228***	1,726***	1,898***
	Open Vld	1,592**	3,702***	1,483*	1,848**
	Constant	,105***	,047***	,044***	,014***
	R ²	,200	,319	,208	,187

* p < .05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

De verklarende kracht van de vier verschillende modellen is behoorlijk. De R² schommelt rond de ,200, met uitzondering van de selectieactiviteiten. De reden waarom we beter in staat zijn die te verklaren, heeft te maken met een verschil tussen de politieke partijen. Bij de liberale en socialistische voorzittersverkiezingen brak een strijd los tussen twee kandidaten, waardoor de leden effectief een belangrijke keuze konden maken. Bij de drie andere partijen was de oud-voorzitter de enige kandidaat door de afwezigheid van concurrentie. Zo'n competitieve context zet aan tot participatie, waar-

door we net bij die partijen het sterkste positieve verband met selectieactiviteiten zien (zie hoofdstuk 7 voor een evaluatie van het effect van competitie op de voorzittersverkiezingen). Bovendien zijn er significante verschillen tussen de partijen voor de overige activiteiten. Groen kan zijn ledenbasis het meest succesvol aanspreken tijdens de campagne en voor beleidsgerelateerd werk. De leden van CD&V en Open Vld zijn over het algemeen participatiever ingesteld dan de leden van N-VA of sp.a. De resultaten uit de beschrijvende analyse worden ook hier ondersteund.

Ten tweede zijn er duidelijke verschillen tussen de theoretische verwachtingen. De *general incentives*-theorie levert een belangrijke bijdrage in het begrijpen van intrapartijparticipatie. Leden die tot de partij toetraden vanwege ideologische motieven zullen later vaker participeren, wat wijst op ondersteuning voor hypothese 3a en niet voor hypothese 3b. Meer nog, de kans dat ze actief zijn, is groter bij alle partijactiviteiten. Bij de intensiefste vormen – beleidsactiviteiten of actief op elk domein – is de kans zelfs nog groter dat ze deelnemen. De *instrumental motivation*-theorie wordt nauwelijks door de empirie ondersteund. Enkel leden die meer invloed willen op de besluitvorming van de partij zijn geëngageerd om meer beleidswerk te verrichten. De effecten met betrekking tot de intensieve participatie liggen net op de significantiegrens en worden het best met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd. Over het algemeen is wel duidelijk dat we hypothese 3c moeten verwerpen, vermits leden niet vaker deelnemen wanneer ze vermoeden veel invloed te hebben.

In de theoretische discussie tussen het *civic voluntarism*- en het *cognitive engagement*-model lijkt die laatste de bovenhand te halen. Leden nemen niet vaker deel wanneer ze over meer intrinsieke karakteristieken beschikken om het politieke leven te begrijpen. Zo leidt opleiding enkel tot meer beleidsactivisme. Het zijn bovendien niet de oudere mannen die disproportioneel vaker deelnemen, net integendeel. Vrouwen nemen vaker deel aan de campagne terwijl ouderen minder vaak participeren tijdens de campagne en het beleidswerk. Status, hier geïnterpreteerd als een kaderfunctie of vrij beroep, geeft leden dan weer wel de mogelijkheid om bedrijviger te zijn. Politieke ervaring is daarentegen een belangrijke indicator van partijactiviteit. Hoe langer men aangesloten is, hoe groter de kans is dat men zich op gelijk welk vlak voor de partij zal inzetten. De actieve groep lijkt met andere woorden niet op de meer traditionele participatie-elite (H3d). Politieke belangstelling is daarentegen een betere voorspeller. Leden met meer algemene interesse in het politieke leven zullen vaker deelnemen aan zowel de campagne, de interne selectieprocedures als de beleidsvoering (H3e).

5. Discussie en conclusie

In dit hoofdstuk gingen we dieper in op de kwaliteit van partijleden. Politieke partijen moeten zich immers niet alleen zorgen maken over de omvang van hun ledenbestand, maar ook over de bereidheid van leden om actief deel te nemen aan activiteiten binnen en buiten de partij. We kunnen ons afvragen of er, als gevolg van de dalende ledenaantallen, nog voldoende actieve leden overblijven om de partijen levensvatbaar te houden. Vanuit dat perspectief is het belangrijk het Vlaamse partijactivisme in kaart te brengen en te begrijpen. We focusten hierbij op drie cruciale vragen: waarom worden mensen vandaag nog lid van een politieke partij? Aan welke activiteiten nemen ze deel? En hoe kunnen we dit verklaren?

Burgers worden hoofdzakelijk uit overtuiging lid van een politieke partij. Ze geven aan dat ze zich aansluiten puur uit idealisme of omdat ze zich aangetrokken voelen tot het ideologische programma van de partij. De sociale, ondersteunings- en carrièremotieven spelen slechts een beperkte rol in het aantrekken van nieuwe leden. Weinigen kopen een lidkaart omdat vrienden of familie hen aanmoedigen of omdat ze de sfeer willen opsnuiven.

Partijactivisme blijkt niet te vatten in een binaire opdeling passief-actief. In overeenstemming met de functies die partijleden uitoefenen zijn er drie grote groepen van partijactiviteiten: beleids-, selectie- en campagneactiviteiten. Ondanks de ruime interpretatie en operationalisering van activisme neemt de grote meerderheid niet vaak deel aan partijactiviteiten. Ongeveer een vierde van de partijleden is op geen enkel vlak actief, uitgezonderd de jaarlijkse storting van het lidgeld. De helft is sporadisch actief op een van de drie domeinen. De campagneactiviteiten blijken het populairst, maar vergen ook het minste moeite. Slechts een vierde is bovengemiddeld actief, zowel tijdens de campagne, de selectieactiviteiten als de beleidsvorming. Het wordt in de toekomst dus een belangrijke uitdaging voor de Vlaamse partijen om de inkrimpende basis te blijven betrekken bij het beleid en de eigen werking. Vandaag zijn die cijfers allesbehalve rooskleurig.

Het verklarende model geeft ons een zicht op het profiel van de actiefste leden en welke factoren activisme kunnen opwekken. Een belangrijke vaststelling is dat de idee van de participatie-elite met een grote korrel zout genomen moet worden. Deelname aan partijactiviteiten staat open voor iedereen en wordt niet gedomineerd door oudere, hoogopgeleide mannen. Ervaring en engagement daarentegen zijn de doorslaggevendste drijfveren. Leden die al vele jaren de partij ondersteunen en vertrouwd zijn met

het radarwerk participeren vaker dan nieuwelingen. Ten tweede zetten geëngageerde leden, aanhangers die interesse tonen voor het politieke leven door bijvoorbeeld de actualiteit op de voet te volgen, dat engagement vaker om in daden. Daarbij hoort ook motivatie. Wanneer leden toetreden uit pure overtuiging zullen ze ook meer participeren. De invloed die ze zichzelf toekennen, heeft daarentegen geen enkel effect op hun participatieniveau.

Toch moeten we enige nuance plaatsen bij bovenstaande vaststellingen. Aangezien we geen gegevens uit het verleden hebben, kunnen we niet bekijken of de participatietrend stijgend, dalend of stabiel is. In vergelijking met internationaal onderzoek zijn deze resultaten alvast geen uitschieter in een van die richtingen.⁴⁹ Het is ook mogelijk dat alle partijleden reeds de grootste horde hebben genomen, namelijk lid worden van een politieke partij. Zoals beschreven werd in de profielschets in Hoofdstuk 1 maken partijleden veelal deel uit van de participatie-elite en zijn ze in vergelijking met de Vlaamse bevolking hoger opgeleid en ouder. We moeten ook wijzen op een aantal beperkingen in verband met de respons van onze bevraging. Zo zou het ontbreken van Vlaams Belang-leden een invloed kunnen hebben op bovenstaande resultaten. Bovendien is het bekend dat actieve leden vaker deelnemen aan enquêtes.⁵⁰ Dat zou kunnen resulteren in een overschatting van de activiteitsgraad, ook al vonden we in dit hoofdstuk dat die activiteitsgraad al bij al vrij beperkt is.

Kortom, het snapshot van het Vlaamse partijlidmaatschap laat een dubbel gevoel na. Enerzijds is er een positief signaal: leden worden aangetrokken uit ideologische overtuiging, niet om sociale of instrumentele redenen. Daarnaast staat de partijparticipatie open voor iedereen. Anderzijds zijn er verontrustende elementen: de passiviteit die de grote meerderheid van het partijgevolg kenmerkt, baart zorgen. Dit kan verregaande gevolgen hebben voor de partij, die in de toekomst zal moeten blijven inzetten op het enthousiasmeren van de eigen achterban.

Noten

1. Seyd & Whiteley (2004); Van Biezen, Mair & Poguntke (2012)
2. Hillebrand & Zielonka-Goei (1989); Scarrow (1994)
3. den Ridder (2014)
4. Hillebrand & Zielonka-Goei (1989)
5. Whiteley & Seyd (1998); den Ridder (2014)
6. Seyd & Whiteley (2004)
7. Pedersen et al. (2004)

8. Heidar (2007)
9. Hillebrand & Zielonka-Goei (1989)
10. Olsen (1965)
11. Olsen (1965)
12. Whiteley, Seyd, Richardson & Bissell (1994)
13. Whiteley & Seyd (1998)
14. Whiteley & Seyd (1998)
15. Vander Weyden & Abts (2010b)
16. Clark & Wilson (1961)
17. Koole & Voerman (1985)
18. Hillebrand & Zielonka-Goei (1989)
19. Katz (1990)
20. Gallagher & Marsh (2004)
21. Koole & Voerman (1985)
22. Gallagher & Marsh (2004); Pedersen et al. (2004); Ware (1987); den Ridder (2014)
23. van Haute (2015)
24. Scarrow (1994)
25. Katz (1990); Koole & Voerman (1985)
26. Gallagher & Marsh (2004)
27. Heidar (1994); Scarrow (2000); Seyd & Whiteley (1992, 2004); den Ridder (2014)
28. Whiteley & Seyd (1998)
29. Bowler & Farrell (1993); Butler & Ranney (1992)
30. Seyd & Whiteley (1992, 2004)
31. Vander Weyden & Abts (2010c)
32. Heidar (1994); Scarrow (2000); Seyd & Whiteley (1992, 2004); Pedersen et al. (2004); Whiteley & Seyd (1998); den Ridder (2014)
33. Scarrow (1994)
34. Vander Weyden & Abts (2010b)
35. Seyd & Whiteley (2004)
36. Heidar (2007); Seyd en Whiteley (1992)
37. Whiteley (2011)
38. Whiteley (2011); Clarke, Sanders, Stewart & Whiteley (2004); Dalton (2005); Norris (2000)
39. Clarke et al. (2004); Dalton (2005); Norris (2000)
40. Whiteley (2011)
41. Vander Weyden & Abts (2010b); van Haute (2015)
42. Een principiële componentenanalyse met varimax-rotatie van 9 stellingen leverde ons 2 factoren op. De vraag over gewoonte laadde op geen enkele factor hoog en werd uit de analyse gehouden. De vraag over carrièremotieven was steeds de enige die laadde op een factor en werd als gevolg daarvan ook uit de analyse gehouden. De assumpties werden niet geschonden: De KMO-test bedroeg ,712 en Bartlett's test was significant ($p = ,000$). De factoren waren bovendien voldoende betrouwbaar. De factor ideologische motieven scoort ,483 op de Cronbachs alpha, de factor sociale motieven ,727.
43. Scarrow (2015)
44. Die vraag werd voor deze analyse omgedraaid vanwege problemen met betrouwbaarheid.
45. "Hieronder vindt u een aantal motieven om lid te worden van een partij. Kunt u voor elk van deze motieven aangeven hoe sterk dit heeft meegespeeld voor u in de beslissing om lid te worden van uw partij? Helemaal niet /Niet echt /Enigszins /Sterk."
46. Een principiële componentenanalyse met varimax-rotatie op basis van de 9 stellingen rond partijactiviteiten leverde ons drie factoren op. De vraag i.v.m. het bijwonen van een nationaal partijcongres laadde op geen enkele factor bevredigend en werd als gevolg uit

de analyse gehouden. De assumpties houden makkelijk stand, de KMO-test bedroeg ,837 en Bartlett's test was significant ($p = ,000$). De factoren waren zeer betrouwbaar, de factor beleidsactiviteiten had een Cronbach's alpha van ,861, selectieactiviteiten ,705 en campagneactiviteiten ,738.

47. Scarrow (2010, 2015)
48. "Hieronder vindt u een lijst met activiteiten die partijleden kunnen uitvoeren. Kunt u aangeven of u deze al hebt uitgevoerd voor uw partij? Nooit /Ooit al eens /Een aantal keren / Meestal of altijd."
49. Heidar (1994); Scarrow (2000); Seyd & Whiteley (1992, 2004); Pedersen et al. (2004); Whiteley & Seyd (1998)
50. den Ridder (2014)

